

Notat om faglighed i specialskoler og specialklasser

Kolofon

Titel: Notat om faglighed i specialskoler og specialklasser

Forfattere: Signe Stensgaard og Kira Hallberg

Udgiver/forlægger: Center for Ligebehandling af Handicappede

Ansvarlig institution: Center for Ligebehandling af Handicappede

Notatet kan rekvireres ved henvendelse til:

Center for Ligebehandling af Handicappede

Bredgade 25, opg. F, 4. sal

1260 København K

Telefon: 33 11 10 44

Teksttelefon: 33 11 10 81

Telefax: 33 11 10 82

E-mail: clh@clh.dk

Hjemmeside: www.clh.dk

Rapporten findes også på www.clh.dk

Copyright: Center for Ligebehandling af Handicappede

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

ISBN 9788791888519

Indhold

INDLEDNING	4
RESULTATER	5
Skoler og elever i undersøgelsen	5
Faglighed.....	6
Evaluering	10
Afgangsprøver.....	12
Lærernes faglighed.....	15
Skolernes ressourcer	17
Elevernes uddannelse efter folkeskolen.....	18
Kvalitetsrapporter	19
METODE.....	21
Svarprocent	21
Bortfald	21
Hvad er faglighed?	22

Indledning

Center for Ligebehandling af Handicappede satte i 2009 fokus på fagligheden i folkeskolen for elever med funktionsnedsættelse og gennemførte derfor en spørgeskemaundersøgelse blandt alle specialskoler og specialklasser i landet.

Med undersøgelsen har centret ønsket at undersøge om elever med funktionsnedsættelse får de rette faglige udfordringer i folkeskolen og om deres indlæringspotentiale udnyttes bedst muligt. Dette skal naturligvis ske med respekt for elevens funktionsnedsættelse. Men funktionsnedsættelsen må ikke betyde at vi ikke har faglige forventninger til disse elever.

Specialskoler og specialklasser er omfattet af folkeskoleloven og derfor skal de som udgangspunkt leve op til de samme krav som de ordinære folkeskoler. Men specialskoler og specialklasser er blevet kritiseret for, ikke at sikre et højt fagligt niveau og ikke at udfordre eleverne nok faglig set.

Forskellige undersøgelser viser desuden, at personer med funktionsnedsættelse halter bagefter uddannelsesmæssigt. Med et uddannelsesmæssigt efterslæb kan det være svært at komme ind på arbejdsmarkedet og at deltage i samfundslivet generelt. Derfor er det vigtigt at have fokus på det faglige niveau for elever med funktionsnedsættelse i folkeskolen.

Med FN's handicapkonvention er retten til uddannelse for elever med funktionsnedsættelse blevet forstærket. For at retten til uddannelse ikke skal blive illusorisk, er det vigtigt at sikre, at elever med funktionsnedsættelse får en uddannelse med et fagligt indhold, så de er rustet til at deltage i samfundet på lige vilkår med personer uden funktionsnedsættelse.

Dette notat er en gennemgang af de indkomne svar fra spørgeskemaundersøgelsen. Der er således tale om en gennemgang af besvarelser på både lukkede og åbne spørgsmål. De åbne spørgsmål indebærer i et vist omfang respondenternes fortolkninger. Centrets perspektivering af resultaterne kan læses i artiklen ”Faglighed i specialskoler og specialklasser” i CLH's statusberetning for 2009 under afsnittet ”Lige adgang til uddannelse” på (www.clh.dk).

Bemærk at det på grund af afrunding ikke er alle oversigter i dette notat, som summer 100 %.

Resultater

Skoler og elever i undersøgelsen

Opgørelse fra Danmarks statistik over specialundervisningen i grundskolen 2008/2009 viser, at hver tiende elev modtager specialundervisning, hvilket svarer til 60.000 elever. Af disse går 32 % i en specialklasse på en ordinær skole, 41 % går i normalklasser på en ordinær skole, 21 % går på specialskole og 6 % går på efterskole.

De elever som indgår i nærværende undersøgelse er elever i specialklasser på en ordinær skole og elever på specialskoler. De udgør sammenlagt 53 % af eleverne i specialundervisningen eller knap 32.000 elever. Der er dog tale om den gruppe af elever, som modtager langt den største del af specialundervisningen¹.

Spørgeskemaet er blevet sendt til samtlige specialskoler og specialklasser i landet, hvilket svarer til 201 specialskoler og 555 specialklasser.

Vi har fået svar fra 75 specialskoler og 175 specialklasser. Det giver en svarprocent på 33 %. Selv om svarprocenten er lav, har vi valgt at fremlægge undersøgelsens resultater, da der ikke findes meget materiale på området og da resultaterne kan pege på nogle vigtige tendenser.

De indkomne svar omfatter samlet set 11.055 elever. Vores datamateriale dækker således ca. en tredjedel af den samlede elevpopulation.

Af de 11.055 elever, som indgår i undersøgelsen gik 3.985 i specialskole, mens 7.070 gik i specialklasse.

De fleste specialskoler og specialklasser oplyser, at de har en blandet elevsammensætning. Eleverne har således forskellige funktionsnedsættelser. I besvarelsene er der i gennemsnit sat kryds ved fire af følgende kategorier:

Hvilke funktionsnedsættelser har eleverne?

- *Opmærksomheds- og koncentrationsvanskeligheder (fx ADHD): 81 %*
- *Indlæringsvanskeligheder: 80 %*
- *Socio-emotionelle vanskeligheder (fx AKT-elever): 61 %*
- *Vanskeligheder inden for autismspektret: 54 %*
- *Læse-, sprog- og talevanskeligheder (fx ordblinde): 51 %*
- *Fysiske funktionsnedsættelser: 28 %*
- *Hørevanskeligheder: 17 %*

¹ 72 % af de elever, der fik specialundervisning i normalklasser, havde under fem timers specialundervisning, mens 6 % af de elever, der fik specialundervisning i normalklasser, modtog mere end ti timers specialundervisning (Danmarks Statistik (2009): *Nyt fra Danmarks Statistik. Hver tiende elev modtager specialundervisning*).

- *Synsvanskeligheder: 16 %*

En meget stor del af specialskolerne og specialklasserne har således elever med opmærksomheds- og koncentrationsvanskeligheder samt elever med indlæringsvanskeligheder.

Nogle gør opmærksom på, at ikke blot har eleverne i specialskolen og specialklassen forskellige diagnoser, men flere elever har også dobbeltdiagnoser. Desuden bliver det af andre fremhævet, at der er sket et skift i retning af, at eleverne generelt har mere sammensatte vanskeligheder.

Specialskolerne har i gennemsnit markeret ved flere forskellige funktionsnedsættelser end specialklasserne. Elever med socio-emotionelle vanskeligheder, vanskeligheder inden for autismspektret og opmærksomheds- og koncentrationsvanskeligheder går især på specialskole. Mens elever med indlæringsvanskeligheder, fysiske funktionsnedsættelser og lære-, sprog- og talevanskeligheder i næsten lige stort omfang går på specialskole og i specialklasse.

Faglighed

Undervisningen i 1. til 9. klasse gives inden for de tre fagblokke; humanistiske fag, praktiske/musiske fag samt naturfag. Fagblokkene rummer hver en række obligatoriske fag.

For at få et overblik over hvilken undervisning eleverne i specialskolerne og specialklasserne modtager har vi spurgt til hvilke obligatoriske fag der udbydes.

Antal specialskoler/specialklasser, hvor faget udbydes:

- *Matematik: 246*
- *Musik: 246*
- *Dansk: 243*
- *Geografi: 240*
- *Idræt: 228*
- *Historie: 227*
- *Hjemkundskab: 227*
- *Biologi: 224*
- *Kristendom: 222*
- *Natur/teknik: 216*
- *Engelsk: 214*
- *Fysik/kemi: 209*
- *Billedkunst: 206*

- *Samfundsfag: 203*
- *Håndarbejde: 197*
- *Sløjd: 172*

Der er således flere steder, hvor obligatoriske fag som sløjd, håndarbejde og samfundsfag ikke udbydes.

Hvad er årsagen til at fag ikke udbydes?

Vi har spurgt de specialskoler og specialklasser, som ikke udbyder ét eller flere obligatoriske fag, hvad årsagen er hertil. 134 specialskoler og specialklasser har svaret på spørgsmålet. Svarene falder i tre næsten lige store grupper.

En tredjedel af specialskolerne og specialklasserne beskriver, at fagene indgår som en integreret del i den undervisning eleverne får. Fx er der flere som fortæller at fysik og kemi indgår i et fælles fag med natur og teknik. Flere beskriver at de tilrettelægger undervisningen som temaforløb og ikke som ugentlige timer i forskellige fag.

En anden tredjedel af specialskolerne og specialklasserne beskriver at nogle fag ikke udbydes, da skolens elever på grund af deres funktionsnedsættelse ikke kan deltage i alle fag. I forlængelse heraf beskriver nogle at eleverne rent tidsmæssigt ikke magter at have alle fag.

Herunder forklarer en skole, at de i princippet udbyder alle fag, men at fagene bliver udbudt i begrænset og tillempet omfang. Det betyder at læseplanen ikke bliver fulgt, da eleverne ikke kan leve op til fagligheden. Derfor bliver faget skåret til så det giver mening for den enkelte elev. Det betyder samtidig, at det er svært at leve op til fagenes trin- og slutmål. Desuden forklarer en anden skole, at ikke alle fag bliver udbudt i det timetal som er mindste timetal for faget. Til gengæld er der fag som har mange flere timer end det anbefalede timetal.

En sidste tredjedel beskriver, at de ikke udbyder alle fag, da de ikke har de rette faglokaler eller kvalificerede faglærere. Det handler især om undervisning i fysik, sløjd eller musik. I forlængelse heraf beskriver enkelte, at de ikke udbyder håndarbejde, da der ikke går piger i specialskolen/specialklassen.

Antal elever som modtager undervisning i de obligatoriske fag

I undersøgelsen har vi ikke alene ønsket at finde ud af om de obligatoriske fag udbydes, men også om eleverne modtager undervisning i de obligatoriske fag.

Hvor mange elever modtager undervisning i samtlige udbudte obligatoriske fag på deres klassetrin? (N: 239):

- *Alle: 35 %*
- *De fleste: 38 %*
- *Halvdelen: 10 %*

- *Næsten ingen: 7 %*
- *Ingen: 10 %*

Der er en tendens til, at det i højere grad er på specialskolerne end i specialklasserne, at ingen elever modtager undervisning i samtlige udbudte obligatoriske fag på deres klassetrin.

Flere specialskoler og specialklasser forklarer uddybende til spørgsmålet, at de ikke udbyder de obligatoriske fag på almindelig vis, men at alle fag indgår i tværfaglige eller emnebaserede forløb. Eleverne bliver således undervist i alle fag, men eleverne når ikke nødvendigvis de fastsatte trinmål for faget.

”De fleste elever arbejder på et tidspunkt inden for de enkelte fag, men følger ikke fælles mål og trin mål på det pågældende klassetrin.”

Andre beskriver at nogle elever fritages fra forskellige fag som fx fremmedsprog, fysik eller biolog. Nogle elever modtager i stedet mere undervisning i et andet fag, fx i dansk.

”Alle eleverne modtager lidt undervisning indenfor fagene, men hovedvægten er klart lagt på udviklingen af social kompetencer, dansk og matematik samt de praktisk-musiske fag.”

Antal undervisningstimer

Den enkelte kommune bestemmer selv – på baggrund af vejledende timetal og minimumstimetal fastlagt af Undervisningsministeriet – hvor mange timer eleverne i kommunens skoler skal have. For specialklasser og specialskoler er det muligt at fravige reglerne om et mindste antal årlige undervisningstimer på grund af befordringsordninger.

Hvordan er antallet af faglige undervisningstimer generelt i forhold til i den ordinære folkeskole? (N: 221)

- *Eleverne har generelt færre faglige timer end i den ordinære folkeskole: 23 %*
- *Eleverne har generelt samme antal faglige timer som i den ordinære folkeskole: 73 %*
- *Eleverne har generelt flere faglige timer end i den ordinære folkeskole: 4 %*

Flere specialskoler og specialklasser uddyber deres besvarelse med, at eleverne har samme antal timer om ugen, men at mængden af fagligrettet undervisning er mindre på grund af elevernes funktionsnedsættelse. En specialskole forklarer det på følgende måde:

”Eleverne har nogenlunde samme antal faglige timer, som i den ordinære folkeskole. Timerne er organiseret anderledes (projekter, tværfaglige forløb osv.) og der er et mere fleksibelt skema hen over skoleåret.”

Det beskrives også, at fagene er tilpasset den enkelte elevs forudsætninger og derfor ikke er på et alderssvarende trin. Flere elever modtager også praktisk undervisning og derfor kan timetallet ikke helt sammenlignes.

Fag-faglighed sammenholdt med specialpædagogisk faglighed

I undersøgelsen har vi spurgt til hvordan specialskolerne og specialklasserne arbejder med faglighed.

I hvilket omfang arbejder I med fag-faglighed sammenholdt med en bredere specialpædagogisk faglighed? (N: 236)

- *Vi har mest fokus på fag-faglighed: 6 %*
- *Vi har lige meget fokus på fag-faglighed og specialpædagogisk faglighed: 79 %*
- *Vi har mest fokus på specialpædagogisk faglighed: 15 %*

Der er en svag tendens til, at specialskolerne har mere fokus på specialpædagogisk faglighed end specialklasserne.

Nogle skoler giver udtryk for at arbejdet med faglighed i forhold til arbejde med specialpædagogik afhænger af den enkelte elev. Derfor er det nødvendigt at foretage en individuel vurdering. Vurderingen kan også afhænge af elevens dagsform. Desuden kan der være stor forskel fra klasse til klasse på, hvordan man arbejder.

Andre skoler forklarer, at fokus på det specialpædagogisk må gå forud for fokus på det faglige. En fra en specialklasse forklarer det på følgende måde:

”Det er nødvendigt at tage udgangspunktet i den specialpædagogiske faglighed for at opnå de gode resultater fag-fagligt.”

Nogle forklarer også, at de har mest fokus på specialpædagogisk faglighed på indskoling og mellemtrinnet, mens der bliver fokuseret på fag-fagligheden når eleverne er større.

Hvilken betydning har den øgede fokusering på fag-faglighed i folkeskolen?

Den øgede fokusering på faglighed i folkeskolen opleves både positivt og negativt. En skole beskriver problematikken på følgende måde:

”Det er en balance at skærpe de faglige krav samtidig med at de skal tilpasses den enkelte elevs vanskeligheder på både det sociale og faglige område.”

Flere giver udtryk for at den øgede fokusering på faglighed betyder, at man også i specialskolerne og i specialklasserne har fået en øget fokusering på faglighed. Det har for nogle medført, at man arbejder efter folkeskolens fælles mål og at flere elever går til afgangsprøve.

Nogle skoler giver udtryk for at det er en positiv og en sund udvikling, hvor specialskolerne og specialklasserne ikke kun har fokus på det sociale aspekt. Det har også betydning, at man har været nødt til at tage diskussionen om faglighed og dermed er blevet mere bevidste om hvilken undervisning skolen vil give. Enkelte bemærker at eleverne føler at de går i skole på samme vilkår som i den ordinære skole, og at det styrker elevernes interesse og selvtillid.

Andre skoler giver udtryk for, at det er negativt med en øget fokusering på faglighed og at eleverne har svært ved at leve op til de øgede faglige krav. En specialklasse beskriver det på følgende måde:

”Det specialpædagogiske er en forudsætning for en fag-faglig indlæring. Vi kan derfor ikke fokusere yderligere på det fag-faglige før eleven er klar.”

I forlængelse heraf beskriver flere, at der bliver lagt et stort pres på elever og lærere i forhold til at nå de faglige krav. Det kan betyde, at eleverne og lærerne føler sig stressede og frustrerede over kravene. Flere oplever også et øget pres fra forældrene om at få mere faglighed ind i specialskolen eller specialklassen. Kravet matcher imidlertid ikke altid elevernes evner.

Nogle specialskoler og specialklasser giver udtryk for at den øgede faglige fokusering ikke har haft nogen betydning. Det begrundes fx med, at man i forvejen forsøger at være så faglige som muligt.

Yderligere kommentarer

Flere har skrevet, at man skal passe på med for ensidig fokusering på fag-faglighed, ikke mindst målgruppen taget i betragtning. De påpeger, at eleverne i specialskoler og specialklasser har brug for mere end blot det fag-faglige. De har i høj grad også brug for udvikling af personlige og sociale kompetencer.

”Jeg kan være bekymret for, at elever i specialklasser trues af et fag-fagligt indhold i undervisningen på bekostning af elevernes personlige og sociale kompetencer, som hidtil har været centrale områder i elevernes undervisning. Netop denne målgruppe har et massivt behov for at få opbygget en selvtillid og en handlekraft. De hæmmes såfremt der presses et fagligt pensum ned over hovedet på dem.”

Det er således vigtigt, at specialpædagogiske opgaver ikke negligeres på bekostning af fag-fagligheden.

Evaluering

Elevplaner

Folketinget vedtog i 2006 en række initiativer, der skal styrke evalueringskulturen i folkeskolen. Et af initiativerne var indførelsen af elevplaner. Elevplanen skal blandt andet være med til at sikre, at faglige problemer opdages i tide.

Fra børnehaveklassen til og med 7. klassetrin skal elevplanen indeholde resultater af den løbende evaluering samt den besluttede opfølgning på denne. For elever på 8. og 9. klassetrin skal der udarbejdes en elev- og uddannelsesplan, som udover evaluering bruges til afklaring af elevens uddannelse efter grundskolen.

For elever, der modtager specialundervisning, skal det endvidere fremgå af elevplanen, hvilke aftaler der er indgået med forældrene om omfanget, indholdet og organiseringen af den specialpædagogiske bistand, herunder hvilke hjælpemidler der skønnes nødvendige, samt overvejelser om, hvordan den specialpædagogiske bistand koordineres med klassens øvrige undervisning.

Undersøgelsen viser, at 97 % af alle specialskolerne og specialklasserne i undersøgelsen udarbejder elevplaner for alle elever.

Desuden har vi spurgt til om eleverne selv bliver inddraget i udarbejdelsen af elevplanerne.

Bliver eleverne inddraget i udarbejdelsen af elevplaner? (N: 246)

Specialklasser:

- *Ja, alle elever: 37 %*
- *De fleste elever: 26 %*
- *Halvdelen af eleverne: 7 %*
- *Næsten ingen elever: 17 %*
- *Nej, ingen elever: 13 %*

Specialskoler:

- *Ja, alle elever: 38 %*
- *De fleste elever: 22 %*
- *Halvdelen af eleverne: 7 %*
- *Næsten ingen elever: 26 %*
- *Nej, ingen elever: 8 %*

Over halvdelen af skolerne inddrager alle eller de fleste elever i udarbejdelsen af elevplanen, men der er også mange skoler, hvor næsten ingen eller ingen af eleverne inddrages.

Test

Som et led i den løbende evaluering af eleverne i folkeskolen er det besluttet at indføre nationale test. Testene er som udgangspunkt obligatoriske, men i særlige tilfælde kan elever fritages for at gennemføre en eller flere test. Gennem de sidste par år har man

udviklet de nationale test og fra foråret 2010 forventes testene af være klar. Allerede nu er der dog flere skoler som selv anvender forskellige former for test.

Undersøgelsen viser, at 80 % af de skoler som har svaret (N: 240) anvender test som grundlag for opstilling af mål for eleverne.

Erfaringer med evaluering elever

I undersøgelsen har vi spurgt til hvilke erfaringer specialskolerne og specialklasserne har med evaluering af eleverne. Næsten alle specialskoler og specialklasser beskriver, at evaluering i forskellige former er et nødvendigt og vigtigt redskab. Mange er meget positive overfor evaluering og har rigtig gode erfaringer. En af de skoler som har gode erfaringer skriver blandt andet:

”Det er rart for lærerne at kunne se den fremgang, der er ved eleverne. Det er også et vigtigt redskab for eleverne at have en målsætning og en stor succes for dem at kunne opfylde disse mål.”

Nogle steder sker evalueringen løbende, andre steder evalueres der én eller flere gange om året. Flere steder tager evalueringen udgangspunkt i specialpædagogiske test og observationer. Mange beskriver at de standardiserede test ikke er anvendelige for elever i specialklassen eller specialskolen.

Nogle giver også udtryk for, at evaluering af elever i specialklasse eller specialskole er vanskeligt, da mange faktorer spiller ind. Det kommer især frem blandt besvarelserne fra specialklasserne.

Afgangsprøver

Det fremgår af folkeskoleloven (§ 14), at alle elever i folkeskolen som udgangspunkt skal gennemføre folkeskolens afgangsprøve i 9. klasse. Formålet med folkeskolens afsluttende prøver er at dokumentere, i hvilken grad eleven opfylder de mål og krav, der er fastsat for det enkelte fag.

Afgangsprøven består af syv obligatoriske prøver, hvoraf de fem er bundne (to prøver i dansk samt en prøve i hhv. matematik, engelsk og fysik/kemi) mens de to sidste prøver er til udtræk (en prøve inden for naturfag samt en prøve inden for et humanistisk fag). En elev kan endvidere vælge at indstille sig til afgangsprøve i et valgfag, hvis eleven har afsluttet undervisningen i det pågældende skoleår.

1.623 elever af de i alt 11.055 elever som indgår i undersøgelsen, gik i 9. eller 10. klasse i foråret 2009. Heraf gik 634 i specialskole og 989 i specialklasse.

Af de 1.623 gennemførte 70 elever *samtlig*e obligatoriske prøver i 9. klasse². Det svarer til 4 %. Af de 70 elever gik 32 elever i specialskole, mens 38 gik i specialklasse, hvilket

² Spørgsmålet omhandler alle elever, dvs. også de elever, der gik i 10. klasse, men har gennemført samtlige obligatoriske 9. klasses prøver.

svarer til, at 5 % af eleverne i specialskole og 4 % af eleverne i specialklasse gik til samtlige obligatoriske prøver.

Af de 1.623 elever som gik i 9. eller 10. klasse i foråret 2009, har 350 elever gennemført *dele af* afgangsprøverne, hvilket vil sige, at eleverne er gået til afgangsprøve i ét eller flere 9. klasses fag. Heraf gik 125 i specialskole og 225 elever i specialklasse³, hvilket svarer til, at 20 % af eleverne i specialskole og 23 % af eleverne i specialklasse gik til dele af afgangsprøverne.

Sammenlægges elever som gennemførte samtlige obligatoriske prøver med elever, som gennemførte dele af afgangsprøverne, så gennemførte 25 % af specialskoleeleverne og 27 % af specialklasseeleverne. Det vil sige, at 75 % af specialskoleeleverne og 73 % af specialklasseeleverne ikke har gennemført nogen afgangsprøver.

1 specialskole og 4 specialklasser har ikke svaret på dette spørgsmål.

Afgangsprøve på særlige vilkår

Elever med særlige behov har mulighed for at gennemføre afgangsprøven på særlige vilkår. Formålet er at give elever med særlige behov mulighed for at aflægge prøve på linje med andre elever. Gennem fravigelserne kan der således kompenseres for elevernes særlige vanskeligheder, så prøverne kan gennemføres med et resultat, der svarer til elevernes faglige niveau.

At aflægge prøven på særlige vilkår kan betyde, at eleven fx bruger hjælpemidler eller får ekstra tid. Prøverne skal tilrettelægges på samme måde, som har været gældende for elevens undervisning og dermed afspejle den måde, eleven har arbejdet på.

Følgende opgørelse viser hvor mange elever, der havde særlige prøvevilkår ved afgangsprøven:

Hvor mange elever havde særlige prøvevilkår ved 9. klasses afgangsprøve?

Specialklasser:

- *Ekstra tid: 16 %*
- *Hjælpemidler: 7 %*
- *Anden hjælp: 3 %*

Specialskoler:

- *Ekstra tid: 11 %*
- *Hjælpemidler: 5 %*
- *Anden hjælp: 3 %*

³ Spørgsmålet omhandler alle elever, dvs. også de elever, der gik i 10. klasse, men har gennemført en eller flere dele af 9. klasses prøver.

Resultatet omfatter både elever som gik til samtlige obligatoriske afgangsprøver og elever som gik til dele af afgangsprøverne.

Udvikling i andelen af elever, som går til afgangsprøve

Fra skoleåret 2006/07 blev det obligatorisk at aflægge folkeskolens afgangsprøver. Dog er der mulighed for at blive fritaget fra afgangsprøverne hvis eleven ikke kan gennemføre prøven på grund af betydelig funktionsnedsættelse.

I undersøgelsen har vi spurgt til, om specialskolerne og specialklasserne over de sidste fem år har oplevet en ændring i antallet af elever, som går til afgangsprøver.

Er der sket en procentvis ændring i antallet af elever, som går til afgangsprøve i dag i forhold til for fem år siden? (N: 228)

- *Der er ingen ændring sket: 70 %*
- *Flere elever gik til afgangsprøve i foråret 2009: 24 %*
- *Færre elever gik til afgangsprøve i foråret 2009: 6 %*

Hvilken betydning har det, at afgangsprøverne er blevet obligatoriske?

Besvarelsene i undersøgelsen peger på, at der er forskellige oplevelser af, hvilken betydning det har haft, at folkeskolens afgangsprøver er blevet obligatoriske. En af skolerne beskriver fordelene og ulemperne på følgende måde:

”Det er en fordel, fordi nogle af eleverne motiveres af et endemål og det er en bagdel fordi nogle elever oplever, at de ikke er gode nok. For nogle forældre sættes et for voldsomt pres ind i forhold til deres børn.”

I alt 219 specialskoler og specialklasser svarer på spørgsmålet i undersøgelsen. Heraf oplyser ca. en tredjedel, at det ingen betydning har haft, at afgangsprøverne er blevet obligatoriske. Dette forklares fx ved at man altid har sendt de elever til afgangsprøve som skolen har vurderet kunne gå til prøve. Andre forklarer, at man i dag alligevel kan få dispensation fra afgangsprøven eller at skolen slet ikke har elever, som faglig set kan klare at gå til afgangsprøve.

Derimod oplever en anden tredjedel af dem der svarer på spørgsmålet, at de obligatoriske prøver har haft betydning, så man i dag har større fokus på faglighed. Det er især i specialklasserne, at man har denne oplevelse. Fx har det betydet, at man har en mere målrettet undervisning og at skolen har flere faglærere. Det har også betydet, at flere elever går til eksamen. Nogle beskriver, at det har givet eleverne en gulerod og at det har øget elevernes ønske om at nå så langt som muligt faglig set. I forlængelse heraf beskriver nogle, at det har betydet, at man i dag har fokus på at vurdere individuelt, om eleven kan gå til afgangsprøverne og at vurderingen foretages i god tid. Nogle oplever, at det er positivt at der er faglige forventninger til eleverne, mens andre beskriver at undervisningen er blevet boglig med for lidt plads til kreative fag.

Nogle specialskoler og specialklasser oplever det negativt at afgangsprøverne er blevet obligatoriske. Forældre og elever oplever det som et nederlag at skulle fritages fra

prøverne og får følelsen af ikke at høre til. Samtidig må eleven og forældrene endnu en gang konfronteres med elevens funktionsnedsættelse. Flere beskriver, at det ikke er positivt for elever at skulle fritages fra prøverne frem for at kunne tilmelde sig som der var mulighed for tidligere. Nogle beskriver i forlængelse heraf at de obligatoriske prøver har medført et større pres på elever og lærere.

Flere specialskoler og specialklasser gør desuden opmærksom på, at ordningen har betydet et større administrativt arbejde for skolerne og at det er meget tidskrævende at melde eleverne fra.

Evaluering af elever som fritages fra afgangsprøver

Skolens leder kan beslutte helt at fritage en elev fra prøveafleggelse, hvis prøveafleggelse på grund af betydelig funktionsnedsættelse ikke skønnes hensigtsmæssig. Fritagelse kan omfatte en eller flere prøver eller delprøver. Hvis eleven fritages fra afgangsprøverne skal der tages stilling til, hvordan elevens udbytte af undervisningen evalueres på anden vis.

Det er op til skolerne at afgøre, hvordan evalueringen gennemføres og der er således forskel på hvordan eleverne bliver evalueret.

Mange specialskoler og specialklasser beskriver, at de elever, som fritages fra afgangsprøverne, bliver evalueret ved en skriftlig udtalelse, fx i form af en skoleudtalelse eller en statusrapport. En del steder bliver eleverne også evalueret gennem elevplanen eller anden form for undervisningsplan. Nogle specialklasser beskriver også, at de giver eleverne et særligt afgangsbævis med udtalelser i de fag de ikke går til afgangsprøve i.

Flere beskriver desuden, at evalueringen sker gennem test af eleverne, fx i form af interne pædagogiske test. Især i specialklasserne gør man også brug af individuelle prøver som fx kan være en del af de obligatoriske afgangsprøver.

Hovedsagelig i specialklasserne gør man også brug af afgangsprøveprojekter eller en projektopgave til at evaluere eleverne.

Mange supplerer også den skriftlige evaluering med en samtale med forældrene. Flere forklarer således at evalueringen sker i samarbejde mellem lærere og forældre, men fx også i samarbejde med psykolog, PPR eller en sagsbehandler.

Lærernes faglighed

Når der er fokus på fagligheden i folkeskolen er det naturligvis også vigtigt at undersøge hvilke forudsætninger skolerne har for at sikre fagligheden. Derfor har vi spurgt ind til forskellige forhold omkring lærernes faglighed. Resultaterne kan ses i de følgende oversigter:

Lærernes fag-faglige niveau

Hvordan vurderer du lærernes fag-faglige niveau? (N: 241)

- *Meget godt: 48 %*

- *Godt: 50 %*
- *Dårligt: 2 %*
- *Meget dårligt: 0 %*

Der er en svag tendens til, at det fag-faglige niveau hos lærerne i specialklasserne vurderes lavere end hos lærerne på specialskolerne.

Andel undervisere, som er læreruddannede

Hvor mange af underviserne er læreruddannet? (N: 245)

- *Alle: 73 %*
- *De fleste: 22 %*
- *Halvdelen eller færre: 5 %*

Andel undervisere, som er specialuddannede

Hvor mange af underviserne er specialuddannet? (N: 244)

- *Alle: 10 %*
- *De fleste: 37 %*
- *Halvdelen: 23 %*
- *Næsten ingen: 22 %*
- *Ingen: 8 %*

Spørgsmålet omfatter de lærere, som er specialuddannet i forhold til specialskolens/specialklassens målgruppe.

På 56 % af specialskolerne er alle eller næsten alle underviserne specialuddannede, mens dette kun gør sig gældende for 41 % af specialklasserne.

I nogle af besvarelsene er det tilføjet, at lærernes efteruddannelse består i specialpædagogisk grunduddannelse, PD i specialpædagogik, interne og eksterne kurser eller mesterlæreprincippet. Enkelte nævner at lærerne har specialuddannelse som tale/hørepedagog.

Lærernes mulighed for sparring/rådgivning

Hvordan vurderer du lærernes muligheder for pædagogisk sparring/rådgivning? (N: 244)

- *Meget gode: 31 %*
- *Gode: 58 %*
- *Dårlige: 10 %*

- *Meget dårlige: 1 %*

Specialskolerne vurderer generelt lærernes muligheder for sparring bedre end specialklasserne.

Flere beskriver, at de superviserer hinanden internt fx med udgangspunkt i en teamstruktur. Mange nævner desuden, at de anvender konsulenter fra PPR til sparring, men flere fremhæver også, at denne mulighed desværre er stærkt begrænset.

Lærernes mulighed for efteruddannelse

Hvordan vurderer du lærernes muligheder for efteruddannelse? (N: 238)

- *Meget gode: 14 %*
- *Gode: 45 %*
- *Dårlige: 34 %*
- *Meget dårlige: 7 %*

Mulighederne for efteruddannelse vurderes noget bedre på specialskolerne end hos lærerne i specialklasserne.

Rigtig mange nævner, at de mangler de økonomiske ressourcer til efteruddannelse.

Skolernes ressourcer

I forlængelse af spørgsmålene omkring lærernes faglighed har vi også ønsket at undersøge hvilke ressourcer specialskolerne og specialklasserne har til at sikre fagligheden.

Hvordan er lærernormeringen i jeres specialskole/specialklasse i forhold til elevtallet? (N: 238)

- *Meget god: 17 %*
- *God: 69 %*
- *Dårlig: 13 %*
- *Meget dårlig: 1 %*

Hvordan vurderer du de økonomiske ressourcer for jeres specialskole/specialklasse? (N: 236)

- *Meget gode: 9 %*
- *Gode: 61 %*
- *Dårlige: 27 %*
- *Meget dårlige: 4 %*

Nogle uddyber deres besvarelser med, at selvom de vurderer deres økonomiske ressourcer som gode eller meget gode, så er det en sandhed med modifikationer. De har således oplevet besparelser, som har haft betydningen for kvaliteten af deres tilbud.

Hvordan vurderer du de fysiske lokaliteter (lokaler, computere mv.) for jeres specialskole/specialklasse? (N: 240)

- *Meget gode: 19 %*
- *Gode: 58 %*
- *Dårlige: 18 %*
- *Meget dårlige: 4 %*

Hvad angår både lærernormering, økonomiske ressourcer og fysiske lokaliteter, er der en tendens til, at specialklasserne vurderer deres vilkår dårligere end specialskolerne.

Elevernes uddannelse efter folkeskolen

Uddannelsesplan

78 % af skolerne med elever i 6. til 10. klasse har svaret, at der for alle elever i 6. til 10. klasse foreligger en uddannelsesplan (N: 219). 14 % har svaret, at der foreligger uddannelsesplan for de fleste. 5 % har svaret, at de har lavet uddannelsesplan for næsten ingen eller ingen elever.

Enkelte skoler har anført, at de udarbejder uddannelsesplaner for eleverne, men først fra 7. klasse eller senere. Baggrunden for disse kommentarer er givetvis, at uddannelsesplaner først er obligatoriske fra 8. klasse.

Uddannelsesvejledning

87 % anvender UU-vejleder til at vejlede eleverne om deres fremtidsmuligheder, mens blot 26 % benytter vejleder fra specialskolen. Specialskoler og specialklasser bruger i lige høj grad UU-vejleder.

Ganske mange skoler har tilføjet, at en klasselærer/primærlærer/kontaktlærer også er med til at vejlede eleverne om deres fremtidsmuligheder. Enkelte skoler har tilføjet, at psykologer, pædagoger og sagsbehandlere også deltager.

Hvordan vurderer du den vejledning eleverne typisk får? (N: 233)

- *Eleverne mangler vejledning: 11 %*
- *Vejledningen er passende: 85 %*
- *Eleverne får for meget vejledning: 4 %*

Langt hovedparten vurderer, at eleverne får en passende vejledning. Men der er dog 11 % som oplever, at eleverne mangler vejledning. Uddybende nævnes det, at forældrene generelt savner vejledning om tiden efter folkeskolen, da det er et opslidende arbejde at skulle overskue, hvilke tilbud der er til deres børn. Endvidere nævnes et behov for

ressourcer til støtteperson i de første år efter folkeskolen til at vejlede, fastholde og give personlig rådgivning.

Mulighederne efter folkeskolen

Halvdelen vurderer, at der findes de rette tilbud til eleverne efter folkeskolen, mens den anden halvdel ikke mener, at der findes de rette tilbud.

Følgende oversigt beskriver, hvor eleverne typisk går hen efter folkeskolen:

Hvor går eleverne typisk hen efter folkeskolen?

- *Efterskole: 72 %*
- *Den særlige ungdomsuddannelse for unge med særlige behov: 62 %*
- *Erhvervsuddannelse: 37 %*
- *Arbejde: 24 %*
- *Ved ikke: 6 %*
- *Gymnasial uddannelse: 5 %*

Elever fra specialklasser kommer oftere end eleverne fra specialskolerne på efterskole, i erhvervsuddannelse eller får et arbejde. Til gengæld kommer elever fra specialskolerne i højere grad på Ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (STU) end eleverne fra specialklasserne.

En del skoler har tilføjet, at eleverne efter folkeskolen starter på produktionsskole eller tager 10. klasse enten i den almindelige folkeskole eller i specialklasse. Endvidere har en del skoler tilføjet beskyttede værksteder som et sted, eleverne typisk går hen efter folkeskolen.

Kvalitetsrapporter

Det blev i 2006 vedtaget, at hver kommunalbestyrelse årligt skal udarbejde en kvalitetsrapport, der blandt andet skal indeholde en vurdering af det faglige niveau på hver af kommunens folkeskoler samt oplysning om, på hvilket grundlag vurderingen er foretaget.

I forlængelse heraf må kvalitetsrapporterne betragtes som en oplagt mulighed for at få indblik i den enkelte skoles faglige niveau og faglige arbejde. Vi har derfor i forbindelse med besvarelserne af spørgeskemaet anmodet de enkelte skoler om at vedhæfte deres kvalitetsrapport til deres besvarelse. Det har 19 skoler gjort.

Gennemlæsning af rapporter giver indtryk af en meget forskelligartet tilgang til udarbejdelsen af kvalitetsrapporterne. Det er derfor vanskeligt at sammenligne opgørelserne i kvalitetsrapporterne med denne undersøgelses resultater, da der er tale om forskellige opgørelsesmåder.

Nogle tendenser er dog gennemgående. Ligesom i nærværende undersøgelse synes også kvalitetsrapporterne at dokumentere, at det ofte er få eller ingen elever, som tager

folkeskolens afgangsprøve. Endvidere nævnes det i nogle kvalitetsrapporter – ligesom i denne undersøgelse – at lån af blandt andet fysiklokaler på andre skoler, er en måde hvorpå de løser problemer med manglende faglokaler. Flere beskriver generelt dårlige fysiske forhold. Flere beskriver at de oplever et stigende elevtal. En enkelt skole oplever dog problemer med elevrekruttering, fordi kommunerne i højere grad end tidligere forsøger selv at løse opgaverne. Endeligt synes det at skinne igennem, at den pædagogiske opgave fylder ganske meget på specialskoler for elever med sværere funktionsnedsættelser.

Metode

Spørgeskemaet blev udsendt pr. mail den 1. september 2009. Det blev udsendt til samtlige specialskoler og specialklasser i Danmark, hvilket svarer til 201 specialskoler og 555 specialklasser. Det giver samlet 756 udsendte spørgeskemaer. Adresselisterne på specialskolerne og specialklasserne er indhentet fra Undervisningsministeriet.

Vi er blevet gjort opmærksomme på, at to af de skoler vi har udsendt til, er skoler der alene har elever på ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov. Desuden er en skole et opholdssted. Disse skoler har naturligvis ikke kunnet eller skullet besvare skemaet. Endvidere er tre mails kommet retur og det har ikke efterfølgende været muligt at komme i kontakt med de pågældende skoler på anden vis. Fratrækkes disse seks skoler, har vi udsendt til 750 skoler og klasser.

Spørgeskemaet er blevet udsendt til skolelederne, og det er også hovedsagelig lederne der har svaret.

Svarprocent

Af de 750 udsendte spørgeskemaer er 250 blevet besvaret, hvilket giver en svarprocent på 33 %.

Vi har – på trods af den lave svarprocent – valgt at fremlægge undersøgelsens resultater. Det har vi dels gjort fordi der ikke findes meget andet materiale på området. Dels fordi vi mener, at selvom datamaterialet ikke er dækkende for populationen, så kan resultaterne være med til at pege på nogle tendenser, som det kan være vigtigt at være opmærksomme på.

Datamaterialet dækker ca. en tredjedel af årgangens elevpopulation.

Bortfald

Det må antages, at bortfaldet på en række områder ikke er tilfældigt. Først og fremmest må det nævnes, at 37 % af specialskolerne har svaret, mens kun 32 % af specialklasserne har svaret.

Vi ved, at en del af bortfaldet skyldes, at nogle har haft problemer med at aktivere det udsendte link til spørgeskemaet. Det har ikke været muligt at identificere, hvad dette problem skyldes og dermed heller ikke at løse det. I nogle tilfælde har vi eftersendt en udprintet udgave af spørgeskemaet, således at dem som gerne ville svare også havde mulighed for det.

Nogle af de skoler, som ikke har svaret har gjort os opmærksom på, at de enten har meget få elever (fx fire elever), eller er så nystartede (fx fra skoleåret 2009/2010), at de ikke har fundet det meningsfuldt at besvare et spørgeskema.

Endelig har nogle skoler kontaktet os, fordi de ikke har elever i de ældste klasser og derfor ikke har fundet spørgeskemaet relevant for dem. Spørgeskemaet indeholde dog en del spørgsmål, som ikke specifikt drejer sig om de ældste årgangen, hvorfor vi har bedt disse skoler svare alligevel. Der er dog en fare for, at spørgeskemaets konstruktion

(hvor der indledes med spørgsmål om de ældste klasser) har medført et skævt bortfald, hvor skoler, der alene har elever i de yngste klasser ikke har svaret i så høj grad som de øvrige skoler.

For langt de fleste spørgsmål gør det sig gældende, at der er en eller flere skoler, som ikke har svaret. Disse manglende besvarelser er ikke medtaget i udregninger af procenter.

Hvad er faglighed?

Når man vil undersøge fagligheden i folkeskolen er det nødvendigt at gøre sig klart hvad man mener med faglighed.

Vi har i vores undersøgelse af fagligheden i specialskolerne og specialklasserne taget afsæt i folkeskoleloven. Her har vi taget udgangspunkt i de forskellige tiltag, som skal forbedre fagligheden: test, elevplaner og kvalitetsrapporter, samt de mere traditionelt anvendte afgangsprøver. Endvidere har vi med en række mere åbne spørgsmål forsøgt at få belyst fagligheden.

Årsagerne til den øgede fokusering på faglighed i folkeskolen er mange, men en væsentlig årsag skal findes i de resultater af PISA-undersøgelserne, som siden 2000 har dokumenteret at elever i den danske grundskole fagligt halter efter elever i andre europæiske lande. De danske politikere har derfor forsøgt at højne det faglige niveau i grundskolen, ved at indføre krav om en omfattende evaluerings- og testkultur i skolen, i form af bl.a. nationale test, kvalitetsrapporter og elevplaner.

Kravene om evalueringer og test stilles både til den ordinære folkeskole og til specialskoler og specialklasser, eftersom disse også hører under folkeskoleloven. Der skelnes således heller ikke mellem faglighed i den ordinære undervisning og faglighed i specialundervisningen.